

Het sluiten van de grenzen lost niets op

De Academische Boekengids 25, februari 2001, pp. 9-10.

De recente mondialiseringsgolf roept felle protesten op. De veelheid van groepen, groepjes, wetenschappers, economisch journalisten en andere individuen die samen de anti-mondialiseringsbeweging vormen, verschilt onderling sterk maar heeft één ding gemeen: een al dan niet gefundeerd wantrouwen tegen het steeds verder openen van de nationale grenzen voor internationale concurrentie. Is dat wantrouwen terecht? Ondanks aanpassingsproblemen voor individuele werknemers en het bedrijfsleven, wijst alles erop dat de voordelen de nadelen ruimschoots compenseren.

De mondialisering staat volop in de belangstelling, vooral in de vorm van opvallend felle protesten ertegen. Een anti-mondialiseringsbeweging richt zich tegen instellingen als de Wereldhandelsorganisatie, het IMF en de Wereldbank. De strijd tussen voor- en tegenstanders van mondialisering wordt op allerlei manieren uitgevochten: op straat, in de media, maar ook in de wetenschappelijke literatuur. Publicaties met titels als *Has Globalization gone too far?* of *Are your wages set in Beijing?* geven aan dat men over mondialisering blijkbaar (zinvol) van mening kan verschillen.¹

De tegenstanders zien vooral grote nadelen. Volgens Adrian Wood bijvoorbeeld zullen met name de laagstgeschoolden in de ontwikkelde landen de klappen moeten opvangen van een steeds verdergaande internationale verwevenheid.² Het is immers vooral deze groep die moet concurreren met werknemers uit landen met vrijwel ontbrekende sociale voorzieningen, slechte milieuwetgeving en een veel lager loonniveau. De kosten en prijzen in die landen kunnen veel lager zijn. Deze lage kosten leiden ook tot het verplaatsen van bedrijven naar juist deze landen. De beschuldiging van uitbuiting valt dan al snel te beluisteren. Voorstanders van vrijhandel daarentegen hebben een eenvoudig standpunt: voorzover er problemen ontstaan door internationale concurrentie moeten en kunnen nationale overheden deze makkelijk oplossen. Dat kan bijvoorbeeld door een herverdeling van de welvaart (belastingen/subsidies) of door (her)scholing van werknemers voor ander werk, met name in de exportsector. De felheid van de protesten vraagt om een nadere kijk op dit interessante fenomeen en vooral op de relatie tussen armoede en toenemende internationale concurrentie.

Tabel 1 laat iets opmerkelijks zien; de mondialisering is van minder recente datum dan velen denken. Vlak voor de Eerste Wereldoorlog was de internationale handel bijna even belangrijk als tegenwoordig. In termen van het BNP waren veel landen al zeer internationaal georiënteerd. Pas halverwege de jaren zeventig van de vorige eeuw evenaarden wij het niveau van zo'n honderd jaar daarvoor. In de periode tussen de Eerste Wereldoorlog en 1970 werd de handel met name getroffen door de protectionistische gevolgen van de crisis in de jaren dertig en door de Tweede Wereldoorlog.

1870	1910	1950	1995
VK	41	44	30
Frankrijk	33	35	23
Duitsland	37	38	27
Italië	21	28	21
Denemarken	52	69	53
Noorwegen	56	69	77
Zweden	28	40	30
VS	14	11	9
Canada	30	30	37
Australië	40	39	37
Japan	10	30	19

Tabel 1 Handel (import plus export) als percentage van het BBP

Bron: Brakman en Van Marrewijk, *Mondiale economie; feit en fictie*, Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds 1999.

Voor kapitaalstromen kunnen wij een vergelijkbare conclusie trekken. Kijken we naar de *netto* kapitaalstromen dan is het beeld weliswaar wat minder eenduidig, maar ook die laten zien dat er niets nieuws aan de hand is. Tabel 2 laat dat zien.

VK	VS	Argentinië	Frankrijk	Duitsland	Italië	Japan
1870-1913	4.6	0.8	12.5	1.9	1.6	1.5
1919-1939	1.9	1.0	3.4	1.7	1.7	2.1

1947-1973 1.0 0.5 3.1 1.0 1.5 1.8 1.1
1974-1996 2.0 1.3 2.0 0.8 2.4 1.5 2.0

Tabel 2 Netto kapitaalstromen sinds 1870 (absolute gemiddelden als % van BBP)

Bron: Brakman en Van Marrewijk, *Mondiale economie; feit en fictie*, Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds 1999.

Dat internationalisering zich al eerder heeft voorgedaan, wil niet zeggen dat wij de gevolgen kunnen bagatelliseren. In feite is de mondialisering niets anders dan de expansie van ons en andermans afzetgebied. De gevolgen hiervan worden al ruim tweehonderd jaar bestudeerd en nog steeds bestaan er misverstanden over deze steeds verdergaande verwevenheid van nationale economieën, bijvoorbeeld de gedachte dat de groei van de een ten koste moet gaan van de groei van de ander.

Winnaars en verliezers

Het basisconcept van de internationale handel is dat van het comparatief voordeel. Eenvoudig gezegd komt dit erop neer dat ieder land erop vooruit kan gaan als het zich toelegt op datgene waarin het relatief het meest productief is. Als een achtergebleven gebied gaat handelen met een technologisch geavanceerd land kunnen *beide* landen profiteren van specialisatie. Het achtergebleven land kan zijn arbeid het beste inzetten waar de productiviteit relatief het minst achterblijft (hierin heeft het een comparatief voordeel) en de technologische hoogvlieger in het product waarin dit land het meest productief is (het comparatieve voordeel van dit land). Beide landen kunnen dan hun arbeid optimaal gebruiken, terwijl de consumenten als gevolg van de internationale handel, toch over alle goederen kunnen beschikken. In feite is dit niets anders dan arbeidsverdeling, maar dan op internationale schaal. Is er dan geen effect van het productiviteitsverschil tussen beide landen? Dat is er wel. Het qua productiviteit achtergebleven land kan zich niet dezelfde lonen permitteren als het technologisch geavanceerde land omdat het zich dan uit de markt prijst, terwijl het rijke land zich hoge lonen kan permitteren vanwege de hoge productiviteit.³

Naast comparatief voordeel zijn er ook andere factoren die bijdragen aan een hogere welvaart als gevolg van de handel. Internationale handel is goed vanwege schaalvoordelen die ontstaan doordat men voor een grotere markt produceert, toegenomen concurrentie die iedereen bij de les houdt en een grotere variëteit aan producten. Iedereen gaat erop vooruit omdat men met een gegeven inkomen over meer (diverse) goederen kan beschikken. Het aardige is dat dit geen studeerkamerwijsheid is, maar ook in de praktijk is aangetoond. Landen die zich aanvankelijk hadden afgesloten, gaan er zonder uitzondering op vooruit wanneer zij zich openstellen voor de 'kille' wind van de mondialisering: het inkomen per hoofd stijgt.⁴ Waarom dan toch al die protesten?

Aanpassingsproces

Het probleem ligt in de term 'inkomen per hoofd', die een gemiddelde aanduidt. Hoewel de bevolking van het land er *gemiddeld* op vooruit gaat, geldt dit niet voor iedere inwoner afzonderlijk.⁵ De sectoren waarin landen geen comparatief voordeel hebben worden weggeconcentreerd door het buitenland. De in de concurrerende sectoren werkzame mensen worden geacht werk te vinden in de groeiende sector. Gedurende het aanpassingsproces zien zij de prijs van hun producten dalen en als gevolg daarvan ook hun inkomen. Uiteindelijk zullen zij wellicht ook hun baan verliezen. Dat macro-economisch het inkomen is toegenomen, is dan een schrale troost.

In de Westerse wereld staan vooral banen op het spel waarvoor relatief weinig scholing nodig is. De metamorfose van een industriële samenleving naar een diensteneconomie belooft vooral degenen met een goede opleiding. In het arme Zuiden daarentegen vindt men juist werk in de industrie (in plaats van in de landbouw) waardoor het gemiddelde inkomen in die regio's toeneemt. Deze samenhang is in feite ook het antwoord op de veel gehoorde verzuchting dat de arbeidsomstandigheden in sommige delen van de wereld slecht zijn. Denk bijvoorbeeld aan kinderarbeid. De arbeidsomstandigheden zijn inderdaad vaak schrijnend, maar het alternatief is het ontbreken van inkomen. De mogelijkheid van handel biedt uitzicht op tenminste enige inkomsten.

Voorzover mondialisering een inkomensverdelingseffect heeft, zal waarschijnlijk de *mondiale* inkomensongelijkheid eerder af- dan toenemen, maar zal de *nationale* inkomensongelijkheid in de Westerse landen de neiging hebben te groeien. Het zijn echter niet alleen werknemers die de gevolgen ondervinden van de toenemende internationale concurrentie. Ook het bedrijfsleven en al degenen die in bedrijven hebben geïnvesteerd zullen met de gevolgen te maken krijgen. De eigenaren (inclusief de aandelenbeleggers) van krimpende bedrijven zullen evenals de werknemers in deze bedrijfstakken met de nadelen van de toenemende vrijhandel worden geconfronteerd. In het algemeen geldt dat de 'winst' van de groeiende bedrijfstakken groter is dan het verlies van de krimpende industrieën. Dat hier een taak voor de overheid is weggelegd moge duidelijk zijn; een deel van de welvaartswinst kan worden gebruikt om de aanpassingsproblematiek te verzachten.

Asymmetrie

De mondialisering heeft dus twee kanten: een invoer- en een uitvoerkant. Invoer wordt gewoonlijk als een bedreiging gezien want dit gaat gepaard met meer concurrentie uit lagelonenlanden en migranten

die tegen een veel lager inkomen willen werken. Geen wonder dat de wens ontstaat om de invoer te beperken en bedreigde sectoren te beschermen. In de Europese Unie is de landbouw het bekendste voorbeeld. De uitvoerkant van de internationale handel staat hier haaks op: het wegconcurreren van bedrijven in andere landen wordt veelal niet als een probleem gezien. In dit verband is de roep om vrije toegang tot buitenlandse markten juist heel sterk, en wordt de belemmering van vrijhandel als onredelijk bestempeld.

Deze asymmetrie, die overal is terug te vinden, ligt vaak aan de basis van handelsconflicten tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten over graan, tussen de VS en Japan over de auto-industrie, tussen het rijke Noorden en het arme Zuiden over kleding en voedsel. Het arme deel van de wereld is ervan overtuigd dat de belemmering van de vrije toegang tot de omvangrijke markten in de EU en de VS een belangrijke oorzaak is van de schrijnende armoede in de 'vergeten' continenten. Volgens deze redenering is er sprake van te weinig mondialisering in plaats van te veel vrijhandel. Het arme Zuiden heeft in instanties als de WTO, het IMF en de Wereldbank in feite sterke bondgenoten, terwijl het rijke Westen geneigd is om 'oude' industrieën te beschermen door middel van protectionistische maatregelen.

Overigens wijst empirisch onderzoek uit dat de laagstgeschoolden in het Westen inderdaad last ondervinden van internationale concurrentie, maar dat dit effect wordt overschaduwd door 'skilled-biased-technological-change': laaggeschoolden ondervinden de meeste hinder van de technologische vooruitgang zelf, waardoor vele banen overbodig worden. Dit laatste effect zou ook zijn opgetreden zonder internationale handel.⁶

Het voorgaande verhaal roept vaak reacties op als 'ivorentorenwijsheid', 'wie in de Derde Wereld gaat kijken weet wel beter' en 'kinderarbeid en andere vormen van uitbuiting zijn aan de orde van de dag'. Deze reacties zijn begrijpelijk, maar onjuist voorzover er een verband wordt gelegd met de mondialisering. Wie naar Zuidoost-Azië kijkt ziet waarom. Deze landen, die eind jaren zestig in economische zin nog werden afgeschreven, hebben vanaf het moment dat zij gingen deelnemen aan de internationale handel zeer indrukwekkende groeicijfers laten zien. Landen die gedurende dezelfde periode afgesloten waren van de buitenwereld, toonden het omgekeerde patroon. China, de voormalige Oostbloklanden en veel op socialistische leest geschoeide Afrikaanse landen zijn uiteindelijk, onder meer vanwege economische rampspoed, door de knieën gegaan en gaan deelnemen aan de internationale handel. In veel van deze landen komt nog steeds schrijnende armoede voor, maar het alternatief was en is vaak nóg erger: geen werk en geen inkomsten.

Grillige kapitaalstromen

Over de goederenhandel bestaat een zekere consensus onder economen: internationale handel is goed. Anders ligt het bij het steeds mobielere kapitaalverkeer.⁷ In principe zoekt kapitaal steeds die locatie op waar het rendement het hoogst is, waardoor groeiende, beloftevolle, landen kunnen beschikken over investeringskapitaal. Dit is echter een zaak van de lange adem. Het zogenaamde kortlopende kapitaalverkeer is zo beweeglijk dat landen die in principe niets verkeerd doen toch in de problemen kunnen komen.

De Aziatische crisis van een paar jaar geleden illustreert dit probleem treffend. Door moeilijkheden in een paar landen - denk aan het Indonesische financiële stelsel dat als door en door vermolmd werd ontmaskerd - verloren beleggers plotseling het vertrouwen in de gehele regio en trokken massaal hun beleggingen terug. Valuta's deprecieerden, de verhouding tussen de waarde van de 'buitenlandse schuld' (veelal uitgedrukt in vreemde valuta) en 'onderpand' kwam scheef te liggen, waardoor de uitgaande stroom alleen nog maar groter werd en de problemen verergerden.

De grilligheid van de kapitaalstromen was hier de boosdoener. Vandaar dat er allerlei plannen ontstonden om dit type stromen aan een vorm van belastingheffing te onderwerpen, waardoor de aan- en verkoop van kortlopende beleggingen duurder zou worden en de beweeglijkheid zou afnemen. Huiver om protectionistische maatregelen te nemen, maar ook praktische uitvoeringsproblemen hebben tot nog toe ervoor gezorgd dat op het allerhoogste beleidsniveau dergelijke plannen nooit serieus zijn overwogen.

Per saldo positiever

De mondialisering heeft ook *gunstige* neveneffecten. De inflatie is in veel landen lager dan zonder internationale handel het geval zou zijn geweest. Door de internationale concurrentie, versterkt door de zeer internationale 'nieuwe economie', kunnen prijzen niet ongeremd stijgen. Internationale handel kan ook bijdragen aan versnelde technologische vooruitgang: men kan profiteren van elkaars kennis. Daarnaast is de mobiliteit van arbeid sterk toegenomen. Ondanks toenemende xenofobie draagt migratie bij aan de groei van de mondiale welvaart als mensen daar naar toetrekken waar zij het meest productief zijn en dus meer kunnen verdienen. Ook kan de krapte op de arbeidsmarkt, die wij bijvoorbeeld in Nederland zien, hierdoor deels worden opgelost, evenals toekomstige problemen die samenhangen met de vergrijzing.

De meeste problemen ten aanzien van de internationale handel zijn aanpassingsproblemen. Door de grenzen weer te sluiten, krijgen wij wederom met aanpassingskosten te maken, maar dan in omgekeerde richting. Dat lost dus niets op, terwijl in veel open economieën de meest dramatische aanpassingen al in het verleden liggen. Aangezien de voordelen van handel de nadelen ruimschoots compenseren, ligt er eerder een taak voor de nationale overheden om scheefgegroeide inkomensverdelingen aan te passen en

arbeidsomstandigheden te verbeteren dan om de grenzen te sluiten. Ook ten aanzien van het beweeglijke korte kapitaal is er een taak voor de nationale overheden weggelegd.

Is een mondiale belasting praktisch slecht uitvoerbaar, het plan-Buiter (genoemd naar onze in economische kringen beroemde landgenoot, werkzaam in Cambridge en Londen) zou uitkomst kunnen bieden. De essentie van dit plan is dat landen die leningen zijn aangegaan in buitenlandse valuta, het recht kopen de lening te mogen 'doorrollen'. Loopt de lening op een zeer ongunstig moment af - denk weer aan de Azië-crisis - dan heeft men de optie deze op een later tijdstip af te lossen, zij het tegen een hogere rente. Deze oplossing kan zonder al te veel problemen worden ingevoerd, dat wil zeggen zonder moeizaam internationaal overleg met Jan en alleman. Het is wel de vraag of geldschietters met zo'n optie willen instemmen. Geeft men zo immers niet te kennen in de toekomst een probleem te verwachten?

In ieder geval geeft het plan duidelijk aan dat het sluiten van de grenzen geen oplossing is. Veel problemen die men in economische zin ondervindt, zijn van interne en nationale aard. De oplossing zal dan ook daar moeten worden gevonden. Per saldo zijn de effecten van vrijhandel positiever dan het alternatief. In Noord-Korea weet men daar boeiend over te vertellen.

Noten

1 D. Rodrik, 1997, *Has Globalization gone too far?*, Institute for International Economics, Washington; R.B. Freeman, 1995, 'Are your wages set in Beijing?', *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 9, pp. 15-32.

2 Adrian Wood representeert onder de wetenschappers de meest bekende en serieus te nemen opvatting dat de mondialisering vooral de laagstgeschoolden treft; A. Wood, 1995, 'How Trade Hurt Unskilled Labour', *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 9, pp. 57-80.

3 Het kernbegrip is hier kosten per-eenheid-product (p.e.p.); een hoge productiviteit gecombineerd met een relatief hoog loon resulteert in een lage prijs, terwijl een lage productiviteit kan worden gecompenseerd door een relatief laag loon, zodat de kosten p.e.p. en dus de prijs 'concurrerend' kunnen zijn.

4 Voor de twijfelaars; men raadplege, J.D. Sachs and A. Warner, 1995, *Economic Reform and the Process of Global Integration*, Brookings Papers on Economic Activity, No.1, pp. 1-118.

5 Dit punt wordt zeer nadrukkelijk gemaakt door Wood, op cit.

6 Paul Krugman en Robert Lawrence hebben met name op dit punt gewezen; P.R. Krugman en R.Z. Lawrence, 1994, 'Trade, Jobs and Wages', *Scientific American*, April, en ook J.E. Haskel and M.J. Slaughter, 1998, *Does the Sector Bias of Skill-based Technical Change Explain Changing Wage Inequality?*, NBER Working Paper, No. 6565.

7 Zie M. Obstfeld, 1998, 'The Global Capital Market: Benefactor or Menace?', *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 12, pp. 9-30.

Steven Brakman is hoofddocent Internationale Economie aan de Rijksuniversiteit Groningen.